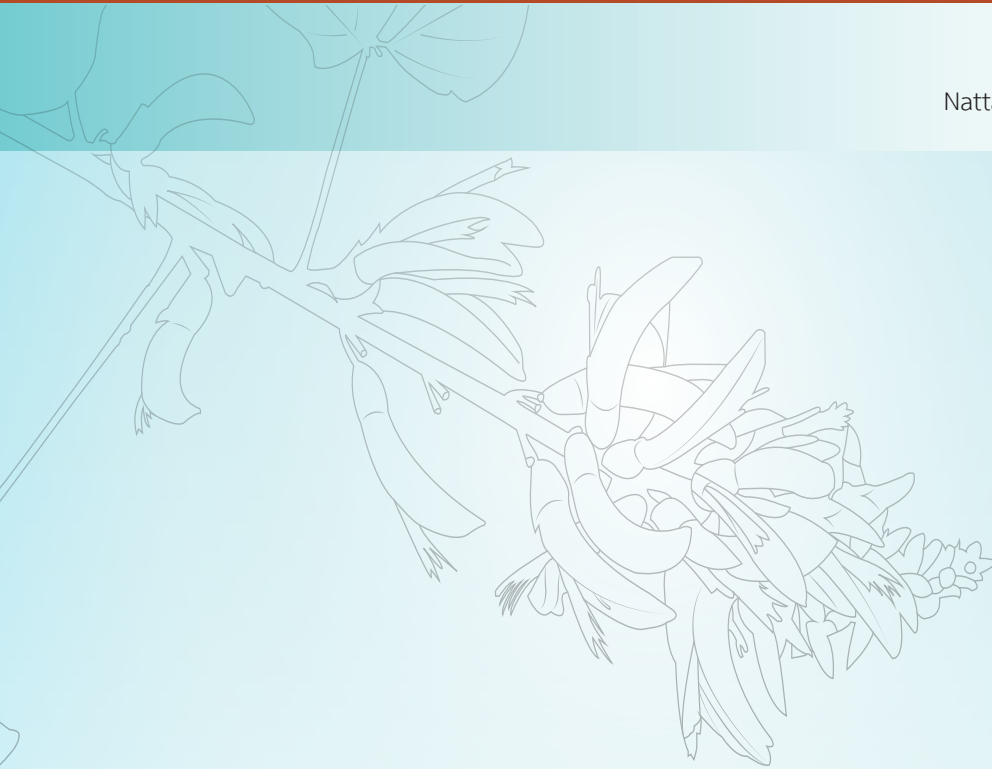

คำฉันท์ดุชฎีสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร :
การศึกษาในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
A Study of The Elephant Pacification Poems of His Majesty
King Bhumibol Adulyadej the Great as a Eulogy

ณัฐพล ใจเอี่ยม^{1*}

Nattapol Chaiaiam^{1*}

¹ นักวิชาการอิสระ เพชรบูรณ์ 67000

¹ Independent scholar, Phetchabun, 67000, Thailand

* Corresponding author: nattapolc1999@gmail.com

(Received: July 6, 2021; Revised: November 24, 2021; Accepted: December 31, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติของคำฉันท์ดุขฎิสังเวยก ล้อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏรูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติทั้งสิ้น 2 ประการ ประการแรกคือ แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ ประกอบด้วย แนวคิดเทวราชา แนวคิดธรรมราชา แนวคิดพุทธ ราชา และแนวคิดพระญาณมหาจักรพรรดิราช ประการที่สองคือ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ ร่วมสมัย ได้แก่ แนวคิดการชื่นชมพระบารมี เป็นการพรรณนาชื่นชมพระบารมีจากการที่ทรงปฏิบัติพระราช กรณียกิจต่าง ๆ แล้วสั่งสมจนปรากฏเป็นที่ประจักษ์ รูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติเหล่านี้สะท้อนให้เห็น ถึงพระบุญญาธิการและพระบรมเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่บังเกิดช้างเผือกขึ้นในรัชกาล ด้วยเหตุนี้ จึงถือได้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็น “พระ เจ้าช้างเผือก” ผู้มีบุญญาธิการสูงส่ง และ “คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล้อมช้าง” เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ: คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล้อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล้อมช้าง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ

Abstract

This research aims to study the conceptual patterns used in the elephant pacification poems of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great as a Eulogy. The results found that there were 2 conceptual patterns, namely; 1) The conceptual ideas of commemoration, which consist of Devaraja, Dhammaraja, Buddharaja, and Chakravartin and 2) The representation of the commemoration in the contemporary period strategies, including, praising his majesty's virtues; describing the royal virtues which had been done by his majesty himself to the public, reflecting his majesty morale and power like the birth of the white elephant in his reign. With all these reasons, it can be considered that His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great was called "Phrachao Changphueak", the one who has noble merit, and "the elephant pacification poems" was completely considered as the commemoration to His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great.

Keywords: The Elephant Pacification Poems of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great, The Elephant Pacification Poems, Eulogy literary work, Concept of Eulogy

บทนำ

คำฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างถือเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างยิ่งด้วยโบราณถือว่า “ช้าง” เป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของประเทศไทยดังหลักฐานการคล้องช้างสมัยสุโขทัยคือศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช [1] กล่าวไว้ว่า “กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พอกู” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมการนำช้างขึ้นน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นอย่างช้า ทั้งนี้ช้างยังเป็นพระราชพาหนะของพระมหากษัตริย์ซึ่งต้องเป็นช้างมีชาติมีตระกูลหรือมีลักษณะพิเศษเหนือสัตว์ทั่วไป ในตำราควาศาสตร์ได้กล่าวถึงการกำเนิดตระกูลช้างทั้ง 4 ตระกูลซึ่งมาจากการที่เทพเจ้าทั้งสี่ประกอบด้วย พระอิศวร พระพรหม พระวิษณุ และพระอัคนี ได้เนรมิตส่วนของดอกบัว (กลีบหรือเกสร) ที่พระอิศวรประทานให้ จึงเกิดเป็นตระกูลช้างตามพระนามของเทพเจ้าแต่ละพระองค์ ได้แก่ ตระกูลอิศวรพงศ์ ตระกูลพรหมพงศ์ ตระกูลวิษณุพงศ์ และตระกูลอัคนีพงศ์ [2]

เมื่อมีช้างสำคัญเกิดขึ้นในแผ่นดินจะต้องนำน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญตามโบราณราชประเพณี [3] ฉะนั้น เมื่อจะประกอบพระราชพิธีนี้จะต้องประพันธ์คำฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างเพื่อความสวัสดิมงคลและปลอบประโลมช้างให้คลายกังวลภายหลังที่จากป่าอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนรวมถึงทำให้ช้างรู้สึกมีความสุขเมื่อได้มาสู่พระบรมโพธิสมภาร ดังที่ หม่อมราชวงศ์แสงสุริย ลดาวัลย์ [4] อธิบายเนื้อหาของคำฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างไว้ว่า “ฉันท์ดุขกฐิสังเวนี้ สมัยโบราณท่านพรรณนาไว้มากฉบับตั้งแต่พรรณนาถึงถิ่นกำเนิด การดำรงชีวิตในไพร่ ตลอดจนลาไพร่มาสู่พระบรมโพธิสมภาร สดุดีพระบุญญาธิการและพระบารมี สั่งสอนช้างให้ระลึกในพระมหากษัตริย์คุณ” นอกจากนี้ หม่อมหลวงคำวราง วราสิทธิชัย [5] ได้บรรยายถึงการอ่านฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างไว้ว่า “การอ่านฉันท์ดุขกฐิสังเวและกายขับไม้นี้จะใช้อ่านประกอบเฉพาะพระราชพิธีสำคัญหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเป็นพิเศษเท่านั้น เนื้อหาเนื้อความเป็นการกล่าวสรรเสริญเทพ ลาไพร่ที่ช้างเคยอยู่ การได้ช้างมาสู่พระบารมี พรรณนาชมเมือง กล่อมสั่งสอนช้างให้รับรู้ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์และมีพิธีเวียนเทียน พระราชพิธีนี้มีทั้งพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์”

เนื้อหาในคำฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างที่ใช้ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญนอกเหนือจากการกล่อมช้างเพื่อให้คลายความกังวลและความเศร้าโศกรวมถึงสั่งสอนช้าง ยังปรากฏการพรรณนาถึงการเฉลิมพระเกียรติซึ่งถือเป็นใจความสำคัญของคำฉันท์ดุขกฐิสังเวยกล่อมช้างอีกด้วย เช่น การยกแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติ ดังที่ ชัยรัตน์พลมูข [6] อธิบายว่า “พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเป็นพระราชพิธีที่ถ่ายทอดให้เห็นพระบารมีและราชธรรมของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากมีความเชื่อว่าช้างเผือกหรือช้างสำคัญเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นพระจักรพรรดิราช โดยมีคำอธิบายว่า การที่พระมหากษัตริย์มีช้างเผือกมาสู่ราชสำนัก ย่อมเกิดจากการสั่งสมบุญบารมีมาแต่ครั้งอดีตชาติ ประกอบการบำเพ็ญราชธรรมในภพชาติปัจจุบันด้วย” สอดคล้องกับความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบพระราชพิธีที่

หม่อมหลวงคำยวง วราสิทธิชัย [5] อธิบายว่า “พระราชพิธีนี้เกิดจากความเชื่อว่าการได้ช้างเผือกเป็นการแสดงบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ตามความเชื่อเกี่ยวกับหัตถ์รัตนะ ช้างแก้วคู่พระบารมีของพระจักรพรรดิราช...ในรัชกาลใดมีช้างเผือกมากย่อมส่งเสริมพระบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างที่ใช้ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ จำนวน 6 บท ดังนี้ [7]

1. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตอดุลยเดชพาหน ของ พระมหाराชครูพิศิษฐ์วิสุทธิคุณ คัดและปรับปรุงจากฉบับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ซึ่งพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงตรวจและทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พ.ศ. 2490 และประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 ณ กรุงเทพมหานคร

2. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระศรีนราธิราชกิริณี ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อยังทรงดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2520 ณ จังหวัดนราธิวาส

3. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างสำคัญ 3 เชือก (พระเศวตภาสุรคเชนทร์ พระเทพวชิรกิริณี และพระบรมนันท) ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อยังทรงดำรงพระอิสริยยศ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ณ จังหวัดเพชรบุรี

4. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตวรรรัตนกรีฯ ของ พระราชครูวามเทพมุนี ปรับปรุงจากบทนิพนธ์ครั้งกรุงศรีอยุธยา ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2509 ณ จังหวัดเชียงใหม่

5. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตวรรรัตนกรีฯ ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2509 ณ จังหวัดเชียงใหม่

6. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตสุรคชาธาร ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2511 ณ จังหวัดยะลา

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีช้างเผือกเข้ามาสู่พระบรมโพนธสมภารและได้ประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญตามโบราณราชประเพณีถึง 7 ช้าง สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงแนวคิดพระญาณหาจักรพรรดิราชตามคติไตรภูมิภพที่นับถือกันมาแต่ครั้งโบราณกาลซึ่งจะไม่ให้ช้างเผือกแก่ผู้ใดหรือไม่ทูลขอช้างเผือกจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นหากมิใช่สมบัติของพระองค์ตั้งแต่แรก ดังปรากฏในรัชสมัยสมเด็จพระมหา

จักรพรรดิราชาธิราช² [8] ไว้ว่า “บุญประเพณีผู้ใดมีสมภารบารมีถึงที่บรมจักร แล้วมีจักรแก้ว ดวงแก้วมณี นางแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว ถ้าหาบุญบารมีไม่ ถึงผู้อื่นจะหาให้ก็รักษามีได้” ต้องมีบุญญาธิการเสมอที่พระญามหาจักรพรรดิราชาเท่านั้น

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ขนานพระนามพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีช้างเผือกเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภารว่า “พระเจ้าช้างเผือก” สอดคล้องกับคติที่ว่า ช้างเผือกเป็นเครื่องแสดงบุญญาธิการ พระบารมี และพระเกียรติยศเหนือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น [9] ตามที่มีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา (จุลศักราช 925 ฤกษ์ศก พุทธศักราช 2106) เมื่อพระเจ้าบุเรงนองแห่งอาณาจักรหงสาวดีเสด็จมาทูลขอช้างเผือกจำนวน 4 ช้าง จากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งอาณาจักรอยุธยา ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ [10] ว่า “แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงได้เมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง แล้วจึงยกพลลงมายังกรุงพระนครศรีอยุธยา ครั้นนั้นฝ่ายกรุงพระมหานครศรีอยุธยาออกเป็นพระราชไมตรีแลสมเด็จพระมหากระษัตริ์เจ้าทั้งสองฝ่าย เสด็จมาทำสัตยาภิษฐานหลั่งน้ำสโนทกตำบลวัดพระเมรุ แล้วจึงพระเจ้าหงสาวดีเอาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระรามนครเจ้า แลช้างเผือก 4 ช้างไปเมืองหงษา”

ด้วยเหตุดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ช้างเผือก มีความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อจะประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญจะต้องอ่านคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างเพื่อความสวัสดีมงคลแห่งพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตบางประการว่า คำฉันท์เหล่านี้มีลักษณะของความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอยู่ จึงสนใจศึกษาเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติของคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและยังเป็นการเผยแพร่ความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อวงวรรณกรรมไทยต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติของคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาขอบเขตด้านข้อมูลคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังนี้

1. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตอดุลยเดชพาหน ของ พระมหาราชครูพิธีศรีวิสุทธิคุณ

² ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพะพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมาทูลขอช้างเผือกจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชแห่งอาณาจักรอยุธยา [8]

2. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระศรีนรารัฐราชกิริณี ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

3. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างสำคัญ 3 เชือก ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

4. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตวรรัตนกรีฯ ของ พระราชครูวามเทพมุนี

5. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตวรรัตนกรีฯ ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

6. คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมพระเศวตสุรคชาธาร ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

ระเบียบวิธีการศึกษา

1. รวบรวมคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทั้ง 6 บท

2. สืบค้นและรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ

3. วิเคราะห์รูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติของคำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้างในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

4. สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์รูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรากฏรูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติทั้งสิ้น 2 ประการ ดังนี้

1. แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ

แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมไทยมีแนวคิดในอุดมคติอยู่ 4 ประการ ได้แก่ แนวคิดเทวราชา (Devaraja) แนวคิดธรรมราชา (Dhammaraja) แนวคิดพุทธราชา (Buddharaja) และแนวคิดพระญมหจักรพรรดิราช (Chakravartin)

ในวรรณกรรมพระราชพิธีอย่าง “คำฉันท์ดุขฎิสังเวยกล่อมช้าง” รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ก็ปรากฏแนวคิดดังกล่าวด้วยเช่นกัน แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติทั้ง 4 ประการถือเป็นการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติของวรรณกรรมไทยตั้งแต่โบราณสมัยจนถึงรัชสมัยของพระองค์ที่กวียังรักษาขนบการประพันธ์นี้อยู่ แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรากฏแนวคิดดังต่อไปนี้

1.1 แนวคิดเทวราชา (Devaraja) เป็นแนวคิดที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นสมมติเทพ [11] ซึ่งเทพเจ้าที่เป็นอุดมคติในราชสำนักมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยปัจจุบันคือ “พระนารายณ์” กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นดังพระ

รวมกันบ้าง ผู้วิจัยจึงขอยกราชธรรมที่เด่นชัดมานำเสนอตามที่ปรากฏในคำฉันท์ดุขกัสังเวกกล่อมพระศรีนรา
รัฐราชกิริณี ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังนี้

1.2.1 จักรวรรดิวัตร⁶ ได้แก่ ธรรมกรักรักษา (การอารักขาความชอบธรรมแก่
ประชาชน) เนคมขานปท (การเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนประชาชนถิ่นต่าง ๆ) และปริปฐณา (ทรงหมั่น
ไต่ถามความรู้จากนักปราชญ์ราชบัณฑิต) ตามลำดับ

สนับสนุนสามัคคีธรรม

รวมชาติร่วมสัม-

พันธ์ฟ่องส่องสุขสวัสดิ์ [7]

ตรงกับจักรวรรดิวัตร ข้อธรรมกรักรักษา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงอารักขาความชอบธรรมให้แก่ประชาชน ทรงช่วยเหลือ
เกื้อกูลประชาชนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และอาชีพอย่างเท่าเทียมเพื่อให้คนในชาติเกิดความสามัคคีรักใคร่กลม
เกลียวกันโดยมีพระองค์เป็นศูนย์รวมจิตใจ

เสด็จดำเนินเนาแดนตำบล

กันดารถิ่นทุรสถล

หวังผดุงมั่งเอื้อเอื้อนิกร [7]

ตรงกับจักรวรรดิวัตร ข้อเนคมขานปท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนประชาชนถิ่นต่าง ๆ เพื่อบำบัด
ทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรของพระองค์ เช่น การเสด็จพระราชดำเนินไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย
เพื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจซึ่งการเสด็จพระราชดำเนินในแต่ละครั้งมีระยะเวลายาวนานหลายเดือน จึง
ต้องเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับพระราชวังหรือพระตำหนักตามภูมิภาคต่าง ๆ อย่างพระราชวัง
ไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระตำหนักสิริยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์
จังหวัดเชียงใหม่ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พระตำหนักภูพานราชินีเวศน์ จังหวัด
สกลนคร เป็นอาทิ [15]

ทรงเชี่ยวชาญวิจิตร

เจนศาสนประสงค์

พุทธพจน์รวมตรีปิฎกา [7]

ตรงกับจักรวรรดิวัตร ข้อปริปฐณา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงหมั่นไต่ถามความรู้จากนักปราชญ์ราชบัณฑิต เช่น

⁶ ในพระไตรปิฎกไม่ได้กำหนดหัวข้อไว้แต่สามารถจำแนกได้ดังนี้ ข้อที่ 1 ธรรมกรักรักษา (การอารักขาความชอบธรรมแก่ประชาชน)
ได้แก่ อันโตชน (ชนภายใน คือ พระบรมวงศานุวงศ์) พลกาย (กองทัพ) ชัตติยะ (ผู้ปกครองรองลงมา เช่น คณะรัฐมนตรี
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่) อนุยัต (ข้าราชการบริพาร) พราหมณคฤหบดี (ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ) เนคมขานปท (ประชาชนถิ่น
ต่าง ๆ) สมณพราหมณ์ (พระสงฆ์ นักบวช) มิคปักษี (สรรพสัตว์น้อยใหญ่) ข้อที่ 2 อธรรมการนิเสธนา (ปราบปราม
ความไม่ชอบธรรม) ข้อที่ 3 นานาปุระทาน (จัดสรรงบประมาณแผ่นดิน) ข้อที่ 4 ปริปฐณา (หมั่นไต่ถามความรู้จาก
นักปราชญ์) [14]

ทรงสนทนารัชมกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) และพระสงฆ์สาย
วิปัสสนาธุระเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปตามต่างจังหวัดอยู่เป็นนิตย

1.2.2 ราชสังคหวัด⁷ ได้แก่ สัสสมะธัง (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์
ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร) ปุริสมะธัง (ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ ทั้งทหาร พลเรือน รู้จักส่งเสริม
คนดีมีความสามารถ) และสัมมาปาสัง (ความรู้จักผูกผสวนรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ) ตามลำดับ

สวนจิตรลดาเขต	พระนิเวศน์ ณ ธานี
เนืองค้พระทรงศรี	นครเศรษฐินทร
เขตวังมโหฬาร	ทศนาณมาจินต์
แลท้องสนามดิน	ถักขึ้นระเบียบเคียง
เป็นที่ ๖ ทดลอง	กิจผองก็รายเรียง
นาไร่ผัวมองเมียง	จะเจอะพืชและยั้งฉาง
โคนมก็มีอยู่	พิศดู ณ ตามทาง
บ่อปลากระไว้วาง	ก็เพาะพันธุ์มัจฉา
มากยิ่งขึ้นหลาก	ละก็ยากจะพรรณนา
ตัวอย่างก็ยกมา	ถักเห็นจะเพียงพอ [7]

ตรงกับราชสังคหวัดถุ ข้อสัสสมะธัง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงใช้พื้นที่ภายในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐานซึ่งเป็น
ประทับจัดตั้งโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นโครงการที่สนับสนุน เผยแพร่ วิจัย
และพัฒนาทางด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริ [16]

ทรงบำรุงพลแก้วโยธี	ผู้ป้องกัน
ทอดชีพเพื่อไผทธารัง [7]	

ตรงกับราชสังคหวัดถุ ข้อปุริสมะธัง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหา
ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงบำรุงข้าราชการทั้งทหาร พลเรือนผู้ที่ปกป้องประเทศชาติอย่าง
สุดกำลังความสามารถให้ทหารและพลเรือนเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสวัสดิการสมควรแก่ความเสียสละ

ทรงเป็นดังครูผู้สอน	พิทยวราภรณ์
นำการกอบกิจประสิทธิการ [7]	

ตรงกับราชสังคหวัดถุ ข้อสัมมาปาสัง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงใช้ความสามารถในการให้ความรู้เพื่อการส่งเสริมอาชีพให้แก่

⁷ มี 4 ประการ ได้แก่ 1. สัสสมะธัง (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร) 2. ปุริสมะธัง (ความฉลาดใน
การบำรุงข้าราชการ ทั้งทหาร พลเรือน รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ) 3. สัมมาปาสัง (ความรู้จักผูกผสวนรวมใจประชาชน
ด้วยการส่งเสริมอาชีพ) และ 4. วาขไปยั้ง (ความมีวาจาอันดุดตัมน์น้ำใจ) [14]

ประชาชนด้วยการจัดตั้งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร โครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกาญจนบุรี [17]

1.2.3 ขัตติยพละ⁸ ได้แก่ ปัญญาพล

ทรงชาลศิลป์วิทยา

สิ้นสรรพสาธา

ทุกด้าวกล่าวซ้องสาธุการ [7]

ตรงกับขัตติยพละ ข้อปัญญาพล พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเชี่ยวชาญทั้งศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ อย่างเป็นที่ประจักษ์ ตัวอย่างความเชี่ยวชาญศาสตร์แขนงต่าง ๆ เช่น แนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ ฝนหลวง น้ำดีไล่น้ำเสีย และกั้นน้ำช่วยพัฒนา [18] ส่วนความเชี่ยวชาญศิลป์แขนงต่าง ๆ เช่น ผลงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ และบทเพลงพระราชนิพนธ์ [19]

1.2.4 ทศพิธราชธรรม⁹ ในคำฉันท์ดุขฎฐิ่งเวยกล่อมช้างจะปรากฏเฉพาะชื่อทศพิธราชธรรมเพียงเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำฉันท์ดุขฎฐิ่งเวยกล่อมพระศรีนรารัฐราชกิริณี ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สรวมชีพทศนัขประณาม

ผ่านเผ้าเจ้าสยาม

นวมินทรเดโชชัย

ทรงคัมขันธ์เขตเทศไทย

กิตติเกริกเกริ่นไกร

ด้วยทศธรรมจรรยา [7]

คำฉันท์ดุขฎฐิ่งเวยกล่อมช้างสำคัญ 3 ชื่อ ของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สรวมคุณขัตติยราชบันดาล

ไทยพันผองพาล

รุ่งเรืองเถกิงรัฐพัฒนา

พระเดชบังเกิดกิตติปรา

-กฏด้วยธรรมา

ทศพิศพิจิตรเจติจันทร์ [7]

⁸ มี 5 ประการ ได้แก่ 1. พาหุพลังหรือกายพล (มีความแข็งแรงสุขภาพดี) 2. โภคพลัง (มีทุนทรัพย์บริบูรณ์) 3. อมัจฉพลัง (มีกำลังของข้าราชการ) 4. อภิจักรพลัง (มีชาติกำเนิดสูง) และ 5. ปัญญาพล (มีพระปรีชาสามารถ) [14]

⁹ มี 10 ประการ ได้แก่ 1. ทาน (อวยทาน) 2. ศีล (รักษาศีล) 3. ปริจาคะ (เสียสละได้) 4. อาชวะ (มีใจซื่อตรง) 5. มัททวะ (ทรงความอ่อนโยน) 6. ตปะ (ทรงเดชขมกิลสได้) 7. อักโกธะ (ไม่เกรี้ยวโกรธ) 8. อวิหิงสา (ไม่กดขี่ข่มเหง) 9. ขันติ (อดได้ทนได้) และ 10. อวิโรธนะ (ไม่คลาดธรรม) [14]

พระญาณมหาจักรพรรดิราชคือพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ดังตัวอย่างคำฉันท์ดุขุภีสังเวยกล่อมพระเศวตสุรชาธาร ของ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ความว่า

พ่อนี้ก็หงส์กนกวรรณ	ฤจะตัน ณ ดงเดียว
โป่งป่าและปลักสัวเปรี้ยว	ฤจะคู่จะควรครอง
ควรแต่จะเนาไว้รวริวาศน์	อนินดาตฤกกรทอง
คู่บุญและคู่พระยศของ	จักรพรรดิเกรียงไกร [7]

2. กลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย

แม้ว่าแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติจะเป็นแนวทางการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมาหลายสมัย แต่สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการสืบขนบการสร้างสรรค์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในเวลาต่อมา

ผู้วิจัยพบข้อสังเกตบางประการว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรมีคำฉันท์ดุขุภีสังเวยกล่อมช้างที่ดัดแปลงจากของเดิมและประพันธ์ขึ้นใหม่โดยยึดขนบเก่าพร้อมกับสร้างสรรค์กลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ การชื่นชมพระบารมี เป็นการกล่าวถึงพระบารมีและพระราชกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติสั่งสมมาตั้งแต่ครองสิริราชสมบัติ ซึ่งต่างจากคำฉันท์ดุขุภีสังเวยกล่อมช้างของเก่าหรือรัชกาลก่อนหน้านั้น ในลาชมเมืองมักจะพรรณนาความงามหรือความอุดมสมบูรณ์ในอุดมคติ เช่น ความงามของพระราชนิเวศน์มณฑลпейรสถานมากกว่าจะเสนอพระบารมีและพระราชกรณียกิจร่วมสมัย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำกลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติการชื่นชมพระบารมีมานำเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วย

2.1 แนวคิดการชื่นชมพระบารมี เป็นแนวคิดที่ยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าทรงมีพระบารมีมากจากการที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจสั่งสมมาในรัชกาลของพระองค์ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานับการเพื่อการค้นคว้า วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ทางการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรม การประมง การปศุสัตว์ของประชาชนให้มีคุณภาพที่ดีและมีผลผลิตที่มากขึ้น ดังตัวอย่างในคำฉันท์ดุขุภีกล่อมพระศรีนราธิราชกิริณี ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

2.1.1 การเสด็จพระราชดำเนินไปถิ่นทุรกันดารเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังถิ่นทุรกันดารในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ นับได้ว่าเมื่อครั้งยังครองสิริราชสมบัติซึ่งประชาชนจะเห็นภาพข่าวในพระราชสำนักเวลาที่พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานออกต่างจังหวัดอยู่เป็นประจำเพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรและทอดพระเนตรความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น การเสด็จพระราชดำเนินไปภูมิภาคต่าง ๆ ในแต่ละครั้งเป็นระยะเวลานานพระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างพระตำหนักตามภูมิภาคต่าง ๆ

อย่างพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร และพระตำหนักภูผงาช้างราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอาทิ [21] เพื่อให้สะดวกต่อการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในแต่ละครั้ง ความตั้งพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่จะทรงช่วยเหลือ “หวังผดุงมั่งเอื้อนิกร” นับเป็นที่ประจักษ์ชัดต่อพสกนิกร ดังข้อความที่ว่า

เสด็จดำเนินเนาแดนตำบล

กันดารถิ่นทุรสล

หวังผดุงมั่งเอื้อเอื้อนิกร [7]

2.1.2 ทรงเป็นครูของพสกนิกร

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาอันเป็นต้นแบบหลายประการในการดำเนินชีวิตของราษฎร เช่น แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการอดออม แนวคิดการให้ความรู้แทนการให้ทรัพย์สินโดยตรง (การสอนวิธีหาปลาแทนการให้ปลา) อย่างการจัดตั้ง “ศูนย์การพัฒนาด้านเนื่องมาจากพระราชดำริ” พิพิธภัณฑสถานชาติที่มีชีวิตกระจายอยู่ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ [22] เป็นต้น เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาพัฒนาตนเองเป็นผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น แนวคิดเหล่านี้กลายเป็น “ศาสตร์พระราชา” คือหลักการทรงงานตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคง [23] พระองค์จึง “ทรงเป็นดังครู” ของประชาชน ดังข้อความที่ว่า

ทรงเป็นดังครูผู้สอน

พิทยวารารณ

นำการกอบกิจประสิทธิการ [7]

2.1.4 ทรงบำรุงวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเล็งเห็นถึงสภาพปัญหาในถิ่นทุรกันดารโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะประสบปัญหาความแห้งแล้งเป็นประจำทุกปี จึงทรงจัดตั้งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการจัดหาน้ำช่วยเหลือฟาร์มตัวอย่างฯ ตำบลพระกลางทุ่ง อำเภอนาคูพนม จังหวัดนครพนม เป็นโครงการจัดหาน้ำเพื่อช่วยเหลือฟาร์มเพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณน้ำให้กับพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ จะทำให้ราษฎร ครั้วเรือน และพื้นที่การเกษตรได้รับประโยชน์ [24] หรือโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยจำเริง ตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เป็นโครงการส่งน้ำสนับสนุนช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกและช่วยให้ราษฎรสามารถมีน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดทั้งปี [25] โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเหล่านี้ช่วยให้ปัญหาใน “ยามแล้ง” สามารถ “เจือจาง” ส่งผลให้ราษฎรดำรงชีวิตประกอบอาชีพได้โดยสะดวก ดังข้อความที่ว่า

ยามแล้งพระเร่งเจือจาง

จัดชลประทาน

บำรุงพืชเขตเกษตรกรรม [7]

2.1.5 ทรงจัดตั้งโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเล็งเห็นสภาพปัญหาของประชาชนหลังจากเสด็จพระราชดำเนินไปในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ด้วยทรงปรารถนาให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่อัตภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ใน พ.ศ. 2504 พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดตั้ง “โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา” ภายในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐานอันเป็นเขตพระราชฐานที่ประทับ ภายในนั้นมีส่วนทดลองมากมาย เช่น แปลงนาสาธิต โรงสีข้าวตัวอย่าง โรงโคนม และบ่อปลาตัวอย่าง [16] ทั้งนี้ ยังมีโรงงานอื่น ๆ อีก “มากยิ่งขึ้นหลีกเหลี่ยงจะพรรณนา” ได้หมดภายในโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา ดังข้อความที่ว่า

สวนจิตรลดาเขต	พระนิเวศน์ ณ ธาณี
นางองค์พระทรงศรี	นครเศรษฐินิทร
เขตวังมโหฬาร	ทศนาถมาจินต์
แลท้องสนามดิน	ฤกษ์ขึ้นระเบียบเคียง
เป็นที่ ๘ ทดลอง	กิจผองก็รายเรียง
นาไร่ฝั่มองเมียง	จะเจอะพืชและยุ่งฉาง
โคนมก็มีอยู่	พิศดู ณ ตามทาง
บ่อปลาจะไ้วาง	ก็เพาะพันธุ์มัจฉา
มากยิ่งขึ้นหลีก	เหลี่ยงจะพรรณนา
ตัวอย่างก็ยกมา	ฤกษ์เห็นจะเพียงพอ [7]

สรุปและอภิปรายผล

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติในคำฉันท์ดุชฎีสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรากฏรูปแบบแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ 2 ประการ ประการแรกคือ แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติ ประกอบด้วย แนวคิดเทวราชา แนวคิดธรรมราชา แนวคิดพุทธราชา และแนวคิดพระญามหาจักรพรรดิราชา อีกประการหนึ่งคือ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย ได้แก่ แนวคิดการชื่นชมพระบารมี สำหรับแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติจะเห็นได้ว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรยังคงแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติได้ครบถ้วน ทั้งยังปรากฏกลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยซึ่งเป็นการพรรณนาชื่นชมพระบารมีจากการที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ แล้วสั่งสมจนปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาประชาชน

แนวคิดการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติต่างสอดแทรกในคำฉันท์ดุชฎีสังเวยกล่อมช้างได้อย่างผสมผสานแต่แนวคิดที่เด่นชัดที่สุดในคำฉันท์ดุชฎีสังเวยกล่อมช้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ คือ แนวคิดพระญา

มหาจักรพรรดิราช ซึ่งมี หัตถิรัตนะ (ช้างแก้ว) สมบัติล้ำค่าอันเป็นอุดมคติของพระมหากษัตริย์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ที่ปรารถนาจะครอบครอง “ช้างเผือก” หากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมีช้างเผือกกำเนิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์จำนวนมากจะขนานพระนามพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นว่า “พระเจ้าช้างเผือก” จนเกิดเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์คือ “สงครามช้างเผือก” ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งอาณาจักรอยุธยาที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งอาณาจักรหงสาวดี ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ [26] ทรงพระนิพนธ์ไว้ใน พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า ไว้ว่า “เหตุที่พม่าจะมารบกับไทยครั้งนี้ เป็นด้วยกิตติศัพท์ที่สรรเสริญพระเกียรติยศสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ว่ามีบุญญาธิการมาก ได้ช้างเผือกถึง 7 ช้าง เลื่องลือออกไปถึงเมืองหงสาวดี” สิ่งเหล่านี้เป็นแนวคิดที่ยึดถือมาแต่ครั้งโบราณกาลซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบุญญาธิการของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรว่าทรงมีบุญญาธิการเสมอที่พระญามหาจักรพรรดิราชเป็นผลให้ในรัชสมัยของพระองค์มีช้างเผือกถือกำเนิดขึ้นมาเองและยอมเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภารสอดคล้องกับคติไตรภูมิภพที่ว่า “ด้วยบุญพระญามหาจักรพรรดิราชช้างนั้นหากมาเองโดยอากาศตั้งราชหงส์ทองอันชื่อธรรมราช แลบินมายังเมืองพระญามหาจักรพรรดิราชนั้น ช้างแก้วนั้นจึงมาถึงเมืองพระญามหาจักรพรรดิราชนั้น จึงเข้าไปในโรงทองอันท่านแต่งไว้ทำแลงานนักหนา” [20]

อีกแนวคิดหนึ่งที่เป็นการสะท้อนพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรคือ แนวคิดธรรมราชา พระองค์ทรงใช้หลักธรรมเหล่านี้ในการปกครองประเทศไทยมาเป็นเวลานานถึง 70 ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติ เนื่องจากคนในประเทศส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน และปศุสัตว์ พระองค์จึงทรงใช้พื้นที่ภายในสวนจิตรลดาทดลองค้นคว้า วิจัยก่อนออกเผยแพร่สู่สังคม อีกทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์จัดตั้งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตามภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้ประชาชนตามถิ่นทุรกันดารมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของธงชัย ดิษโส [27] ที่กล่าวว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) มิได้ทรงปฏิบัติทานด้วยการพระราชทานทรัพย์เงินทองและเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ แก่ราษฎรเพียงเท่านั้น ยังทรงปฏิบัติทานด้วยการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พระราชทานที่ดินทำกินและทรงจัดตั้งโครงการในพระราชดำริกว่าพันโครงการ เหล่านี้ล้วนมีผลทำให้ราษฎรสามารถยืนหยัดเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวให้มีความสุขได้ตามอัธยาศัย”

ในส่วนแนวคิดเทวราชาและแนวคิดพุทธราชาเป็นแนวคิดที่มีความเข้มข้นลดลงมาตามลำดับ อย่างแนวคิดเทวราชา ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ากวียังคงขนบการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติอยู่ตามการยกย่องพระองค์ทรงเป็นดังพระนารายณ์สะท้อนสถานภาพความเป็นพระมหากษัตริย์ที่หยั่งรากฝังลึกอยู่ในระบบความคิดของคนไทยมาเป็นเวลาช้านานอย่างที่ปรากฏการตั้งพระนามของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรปรากฏคำว่า “รามารบตี จักรินฤปดินทร” และในคำฉันท์ดุขุสิ่งเวยกล่อมช้างก็ปรากฏคำที่แสดงถึงพระนารายณ์ด้วยเช่นกันสอดคล้องกับวิถยานิพนธ์ของปาริชาติ กัญหาทรัพย์ [28] กล่าวถึงสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไว้ว่า “การตั้งพระนามจากเทพเจ้าและการยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า

เป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นสมมติเทพและมักเกี่ยวข้องกับพระนารายณ์ซึ่งเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ของศาสนาฮินดู” แต่ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงปฏิบัติพระองค์กับประชาชนอย่างเข้าถึงได้ง่ายขึ้นและเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนพสกนิกรอย่างทั่วถึง เป็นผลให้ภาพลักษณ์ของพระองค์กับราษฎรมีความใกล้ชิดและสัมพันธ์กันมากขึ้น ดังที่ เจษฎา พรไชยา [29] ได้อธิบายถึงพระราชสถานะและบทบาทของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรกับการใกล้ชิดประชาชนไว้ว่า “บทบาทในทางสังคมใกล้ชิดกับประชาชนเป็นบทบาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงถือปฏิบัติมายาวนานกว่ากึ่งศตวรรษแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พระราชอำนาจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยทรงริเริ่มโครงการต่าง ๆ ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดี และการพระราชทานพระบรมโสภาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีแก่ประชาชน”

ส่วนแนวคิดพุทธราชา กวียังคงขนบการเฉลิมพระเกียรติในอุดมคติอยู่ ด้วยถือว่าพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อไป แนวคิดเช่นนี้นอกจากจะปรากฏอยู่ในคำฉันท์ดุขุฎีสังเวยกล่อมช้างยังปรากฏอยู่ในสื่ออื่น ๆ ดังที่ คณิดา หอมทรัพย์ [30] ได้อธิบายถึงแนวคิดพุทธราชาหรือพระโพธิสัตว์ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกของรัชกาลที่ 9 ไว้ว่า “นอกจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจะมีคุณค่าในการให้คติธรรมเรื่องความเพียรแล้ว ยังทำให้เข้าใจว่าพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่พสกนิกรมาอย่างยาวนานนั้น เนื่องมาจากพระราชปณิธานสูงสุดแห่งพระโพธิสัตว์ คือ การบำเพ็ญบารมีเพื่อให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจากการช่วยเหลือสรรพสัตว์” สอดคล้องกับบทประพันธ์ที่ว่า “พระทรงแผ่ทั่วธรณี ปวงประชาชี ส่ำสัตว์พึงโพธิสมภาร” [7]

สำหรับกลวิธีการนำเสนอแนวคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัย คือ แนวคิดการชื่นชมพระบารมี เป็นการนำเสนอพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามภูมิภาคต่าง ๆ และทรงจัดตั้งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งภายในเขตพระราชฐานและกระจายไปยังส่วนภูมิภาค ซึ่งการประพันธ์คำฉันท์ดุขุฎีสังเวยกล่อมช้างในรัชกาลก่อน ๆ มักจะไม่ปรากฏพระราชกรณียกิจร่วมสมัยอย่างในรัชสมัยของพระองค์ ดังที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติในคำฉันท์ดุขุฎีสังเวยกล่อมช้างไว้ในบทความเรื่อง “ช้าง” [7] ดังข้อความที่ว่า “เมื่อคราวสมโภชขึ้นระวางพระเศวตสุรคชาธาร ท่าน¹¹ได้แนะนำวิธีการแต่งพอเป็นสังเขป ฉันทึงได้ค้นคว้าต่อในเรื่องของช้างเผือก ได้อ่านฉันท์เก่า ๆ มีวิธีแต่งดังนี้ ลา 1 ไหว้พระรัตนตรัย ไหว้เทวดา พระมหากษัตริย์ ตอนยอพระเกียรตินี้ ฉันก็เอาพระราชกรณียกิจใหม่ ๆ มากล่าว”

¹¹ ท่าน ในที่นี้หมายถึง ท่านผู้ทรงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ผู้เป็นที่ปรึกษาในการทรงพระราชนิพนธ์คำฉันท์ดุขุฎีสังเวยกล่อมช้าง [7]

จากการศึกษาคำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ สะท้อนให้เห็นถึงพระบุญญาธิการและพระบรมเดชานุภาพอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่บังเกิดช้างเผือกขึ้นในรัชกาลเป็นจำนวนมาก และสะท้อนแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติและกลวิธีการนำเสนอแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติร่วมสมัยได้อย่างดีเยี่ยม ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเป็น “พระเจ้าช้างเผือก” ผู้มีบุญญาธิการสูงส่ง และ “คำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้าง” เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรอย่างสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านวิชาการ

1.1 ควรศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในคำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้างสมัยอื่น ๆ เพื่อให้เห็นรูปแบบแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติหรือกลวิธีการนำเสนอแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติมากยิ่งขึ้น

1.2 ควรศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในคำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้างประเภทอื่น ๆ เพื่อให้เห็นรูปแบบแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติหรือกลวิธีการนำเสนอแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติมากยิ่งขึ้น

2. ด้านนโยบาย

2.1 ควรส่งเสริมและสนับสนุนทุนในการเรียนการสอนเกี่ยวกับคำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้างเพื่อให้เห็นคุณค่า ความสำคัญ และรูปแบบการประพันธ์และเนื้อหา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับมนุษย์ในแง่ของวัฒนธรรมแห่งวรรณกรรมแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานทางวิชาการต่อไป

2.2 ควรส่งเสริมและสนับสนุนทุนในการเข้าถึงหรือลงพื้นที่สำรวจค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิของการกำเนิดคำฉันท์ดุขฎฐิสังเวยกล่อมช้าง การสาธิตวิธีปฏิบัติด้านคหกรรมของราชสำนักกับศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์หรือท้องที่อื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างในแง่ความสัมพันธ์กับตัวบทวรรณกรรม

References

- [1] The Royal Institute. (2013). *Thai literature dictionary of Sukhothai period inscription of King Ramkhamhaeng the Great, main one*. (3rd ed.). The Royal Institute. (In Thai)
- [2] The Fine Arts Department. (2021). *Elephant texts in ancient documents*. The Fine Arts Department. (In Thai)
- [3] The Act for the Preservation of Wild Elephants 2464 B.E. (1921, 26 June). *Royal Gazette*. 38 Part 0 ก, 75-87. (In Thai)

- [4] Ladawan, S. (1988). Introduction. In *Includes the elephant pacification poems of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great*. Chuanpim Press. (In Thai)
- [5] Warasittichai, K, M.L. (2006). A Study of royal ceremonial literature as a eulogy literary works. *Vannavidas*, 6, 31-71. (In Thai)
- [6] Polmuk, Ch. (2009). *Royal ceremony literature in the Rattanakosin period: Dhammaraja concept and Literary techniques*. [Master' s thesis, Chulalongkorn University]. (In Thai)
- [7] The National Identity Office. (1988). *Includes the elephant pacification poems of His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great*. Chuanpim Press. (In Thai)
- [8] *Royal chronicle Phra Phonnarat's edition*. (2015). Phra Phuttha Yodfa Foundation under Royal Patronage. (In Thai)
- [9] Srivorapot, B. Elephants in Eulogy literary works. In *Somsuangsirathirang Eulogy literary works in Sukhothai and early Ayutthaya periods*. Literature and History Office, The Fine Arts Department. (In Thai)
- [10] *The Royal chronicle of Ayutthaya and Northern Chronicles, Volume 1*. (1961). Teachers Council of Thailand Trade Organization. (In Thai)
- [11] Ruengruglikit, Ch. (2006). The concept of Buddharaja in Thai literature. In Ch. Ruengruglikit (Ed.). *Wannalada Includes research articles and academic articles on Thai language and literature*. 15-49. Academic Publishing Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)
- [12] Announcing the name of King Rama 9. (2019, 5 May). *Royal Gazette*. Vol. 136 Part 15 ข. p. 1. (In Thai)
- [13] Praphaphitthayakorn, P. (1989). *Naraysippang Si Samnuan*. P. Vatin Publication. (In Thai)
- [14] Somdetphra Phutthakhosachan (P.A. Payutto). (2017). *King's Dharma*. <https://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/640-Royal-VirtuesTH600811.pdf>. (In Thai)
- [15] Royal office. (n.d.). *Contact us*. <https://www.royaloffice.th/contactus>. (In Thai)
- [16] *Royal Chitralada Projects*. (n.d.). http://www.kanchanapisek.or.th/kp1/project_th.html. (In Thai)
- [17] Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (n.d.). *Projects Introduction*. <http://www.rdpb.go.th/th/Projects> (In Thai)
- [18] Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation. (2011). *Thai King Directories*. Princess Maha Chakri Sirindhorn Foundation. (In Thai)

- [19] Museum Thailand. (n.d.). *Supreme artist hall*. <https://www.museumthailand.com/th/museum/The-Supreme-Artist-Hall->. (In Thai)
- [20] The Royal Institute. (2011). *Thai literature dictionary of Sukhothai period Triphummikatha*. (2nd ed.). The Royal Institute. (In Thai)
- [21] Royal office. (n.d.). *Visit information*. <https://www.royaloffice.th> (In Thai)
- [22] Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (n.d.). *Royal development study center*. <http://www.rdpb.go.th/th/Studycenter>. (In Thai)
- [23] Royal Initiative Project Support Group. (2019.). *The King's philosophy*. <http://www.dgr.go.th/skr/th/newsAll/257/2295>. (In Thai)
- [24] Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (n.d.). *Royal development projects*. http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/files/north_eastern/2563/4%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%99%E0%B8%A1.pdf. (In Thai)
- [25] Office of the Royal Development Projects Board (ORDPB). (n.d.). *Royal development projects*. http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/files/north_eastern/2563/15%E0%B8%AA%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B9%8C.pdf. (In Thai)
- [26] Damrong Rajanubhab, Prince. (2013). *Chronicle of the Thai battle of Burma*. (5th ed.). Matichon. (In Thai)
- [27] Ditso, Th. (2004). The modification in content and diction of eulogistic poetry for His Majesty King Bhumibol Adulyadej: The adaptation to new generation and social change. *Journal of Liberal Arts, Thammasat University*, 4(2), 1-40. (In Thai)
- [28] Kantasup, P. (2015). *King of deities and King of righteousness from Thai literature in The Ayutthaya period*. [Doctoral Dissertation, Naresuan University]. (In Thai)
- [29] Pornchaiya, J. (2000). *The royal prerogative in law and constitutional conventions: A comparative study of Great Britain and Thailand*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. (In Thai)
- [30] Homsu, K. (2017). The Story of Mahajanaka by His Majesty the Late King Bhumibol Adulyadej: A story of the royal literary work of Thailand. *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, 9(3), 68-81. (In Thai)